

11. ЦДАВО (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). — Ф. 5252. — Оп. 5. — Спр. 10. — Арк. 163.

References

1. *About citizenship in Ukraine*: Law of Ukraine, January 18, 2001, № 2235-III. Retrieved from zakon.rada.gov.ua>laws/show/2235-14 (in Ukr.).
2. *About national minorities in Ukraine*: Law of Ukraine, June 25, 1992, № 2494-XII. Retrieved from zakon.rada.gov.ua>rada/show/2494-12 (in Ukr.).
3. About the state of governmental bodies work on creation of conditions for development of national minorities culture in Ukraine. Regulation of Presidium of the Verkhovna Rada of Ukrainian SSR, February 22, 1991. (1991). *Vidomosti of Verkhovna Rada of the USSR (Bulletin of Verkhovna Rada of Ukrainian SSR)*, 13, 484 (in Ukr.).
4. *About ratification of framework convention about national minorities protection*: Law of Ukraine, December 09, 1997. Retrieved from www.municipal.gov.ua (in Ukr.).
5. Moskal, G. M. (2003, January, 17). Interethnic is All-Ukrainian. *Kholos Ukrayiny (Voice of Ukraine)* (in Ukr.).
6. Hristenko, V.V. National and cultural societies of Odesa: the stages of forming. In *Modern science in a network of the Internet*. Papers of All-Ukrainian scientific and practical internet-conference. Retrieved from interonf.org.hristenko (in Ukr.).
7. Shulga, M. (1995). National minorities of Ukraine under state defence. *Ukrayina. Evropa. Svit. (Ukraine. Europe. World)*, April, 26 (in Ukr.).
8. Evtuch, V.B. (2001). *Problems of ethnic development: the Ukrainian and world contexts*. Institute of ethnic, regional and diaspora studios. K.: Stilos (in Ukr.).
9. Tabachnyck, D. V., Moskal, G. G., Voronin, V. M. et al. (2004). *International relations in Ukraine: the state, tendencies, prospects*. Kyiv: Etnos, (in Ukr.).
10. Riaboshapko, L. (2001). *The legal status of national minorities in Ukraine (1917–2000)*. Lviv.: Publishing Center of Ivan Franko Lviv National University (in Ukr.).
11. Central State Archive of Supreme Authorities and Government of Ukraine. Found 5252, Description 5, File 10, Sheet 163 (in Ukr.).

УДК 001.4:[323.1]:321.01]

Руденко Ю.Ю.*,

кандидат політичних наук, доцент,
Національна академія Служби безпеки України,
Київ, Україна. mr.rudenko@yandex.ua

ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ НЕУЗГОДЖЕНОСТІ ПОНЬТЯ У СФЕРІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто проблеми термінологічної неузгодженості понять у сфері етнонаціональної політики. Зокрема, увагу автора зосереджено на поняттях «нація» та «націоналізм». Оскільки ці поняття мають неоднозначне змістове наповнення, воно породжує як на теоретичному, так і практичному ґрунті певні проблеми. Відповідно, на теоретичному — суперечності та дискусії між науковими суб'єктами, на практичному — ціннісні конфлікти між громадянами та їх спільнотами, і, як наслідок, де-стабілізує суспільство та загрожує національній безпеці держави.

Ключові слова: політична нація, етнічна нація, націоналізм, національна безпека.

Аннотация. Рассматриваются проблемы терминологической неоднозначности понятий в сфере этнонациональной политики. В частности, внимание автора сосредоточено на понятии «нация» и «национализм». Поскольку эти понятия имеют неоднозначное содержательное наполнение, это порождает как на уровне теории, так и в практической плоскости определенные проблемы. Соответственно на теоретичес-

* Rudenko J. Yu., Ph. D. in political sciences, Associate Professor, National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine. mr.rudenko@yandex.ua

PROBLEMS OF UNCONFORMITY OF TERMINOLOGY CONCEPTS IN ETHNIC POLICY AS A CHALLENGE TO NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

ком уровне — противоречия и дискуссии между научными субъектами, на практическом — ценностные конфликты между гражданами и их общностями, и, как следствие, дестабилизирует общество и угрожает национальной безопасности.

Ключевые слова: политическая нация, этническая нация, национализм, национальная безопасность.

Abstract. The article deals with different terminology interpretation of concepts in ethnic policy. In particular the author's attention directs on the concepts of «nation» and «nationalism.» So far as these concepts are of ambiguous content, certain problems of theoretical and practical character are being revealed. In theoretical dimension these are contradictions and debates between scientific subjects, in practical dimension — conflicts on values between citizens and their communities. As a result noted problems can destabilize society and thus threaten national security.

Keywords: political nation, ethnicity nation, nationalism, national security.

Постановка проблеми. Однією з проблем у контексті підтримки національної безпеки України на сьогодні стають чинники термінологічної неузгодженості основоположних понять, які використовуються у сфері етнонаціональної політики. Останні стають дедалі відчутнішими в міру перетворення категорії «нація» та похідних від неї понять у предмет символічної боротьби за смисли. Ця боротьба ведеться як на рівні концептуально-теоретичному, так і на рівні програмно-політичному, тобто на рівні боротьби суб'єктів політики. Але якщо на науковому полі домінує логіка «істинного/неістинного», у політичному — взаємовідносини будуються за принципом «друг/ворог». Небезпека криється у тому, що у складі політичного продукту — програмах, політичній рекламі, публічних виступах політиків — дуже великий вміст інформації, розрахованої на маніпулювання масовою свідомістю. «Як правило, те що говорить політик, треба просіювати крізь густе сито неупередженої аналітики, особливо стежачи за тим, щоб часто застосовуване маскуванню політичної мови «під наукову» не затемнювало суті справи» [1, с. 240]. Тому актуальність теми статті, на нашу думку, полягає у формуванні певних наукових орієнтацій у багатоманітності підходів до ключових понять у сфері етнополітики.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Значні наукові надбання з окресленої у статті проблематики можна знайти у працях таких українських вчених як: Вівчарик М., Грицак Я., Колодій А., Кресіна І., Курас І., Нагорна Л., Римаренко Ю., Шкляр Л. та ін. Утім, проблематика, окреслена у назві статті, висвітлена у науковій літературі не повною мірою, а наголос робиться на багатоманітності палітри понять у сфері етнонаціональної політики, однак, феномен їх теоретичної неузгодженості як один з чинників, що формує загрози національній безпеці України, розглянутий недостатньо.

Метою статті є висвітлення проблем, які виникають як на теоретичному, так і практичному ґрунті, пов'язаних з теоретичною неузгодженістю понять у сфері етнонаціональної політики, зокрема понять «нація» та «націоналізм».

Основні результати дослідження. У науковій літературі виокремлюють два основні значення поняття «нація». По-перше, нація ототожнюється з етнічною спільнотою. По-друге, нація трактується як громадянська спільнота, як територіально-політична єдність. Перша концепція нації (етнічна) бере початок із праць німецьких науковців (Гердер Й. Шлейєрмахер Ф.), а друга, відповідно, з праць французьких просвітителів. Отже, етнічні нації — це ті народи, що вбачають у своїй етнокультурній окремішності головне джерело національної самоідентифікації і підставу для утворення власної держави. Вони виникли в умовах бездержавності, там, де рух за духовне відродження та політичну консолідацію передували утворенню національної держави і здійснювався, певна річ, під керівництвом духовно-інтелектуальної еліти, оскільки політична провідна верства в умовах чужоземного панування не могла розвинути.

Політичні нації — ті державні народи, представники яких вирішують питання своєї національності на підставі громадянства, належності до певної держави, схвалення її найголовніших політичних цінностей. Вони сформувалися там, де сильна й централізована держава виникла раніше, ніж відбувалася культурна консолідація народу, а отже, владні інститути мали змогу сприяти цій консолідації, прискорювати її, використовуючи для того навіть методи примусу [2]. Стає зрозумілим, що два вектори у визначенні нації виникли у контексті алгоритму утворення цієї спільноти. Але, на сьогодні, вони вже почали жити самостійним життям, часом «ворогуючи» як на рівні теоретичному, так і в практичній площині. Більше, неоднозначність визначення терміна «нація» не дає можливості знайти змістовні «точки відліку» для таких понять, як націоналізм, національна ідея тощо. Наприклад, у цілком «офіційному» джерелі викладено таке визначення поняття «нація» — вона визначається як «спільність людей, незалежно від їхнього етнічного походження, об'єднаних політичними інтересами, усвідомленням своєї спільності на певній території (землі), з певною державною організацією (суверенітетом), єдиним громадянством, юридичними правами та обов'язками, культурою і традиціями [3, с. 105].

Тобто очевидно, що це визначення тяжіє до поняття «політична нація». А у А. Колодій «нація — це етнополітична спільнота, якій притаманний високий рівень консолідації та самоусвідомлення, включеність у політичне життя, творення чи прагнення до творення власної держави» [4, с. 314]. Виникає слушне запитання — чи завжди нація включає «етнічний» компонент, якщо так — то який це компонент у поліетнічній державі, етносу, який переважає кількісно, а якщо такий відсутній, то етнічний компонент у визначенні нації — це сукупність усіх етносів, які проживають у державі? Тобто принаймні, змістове наповнення цього поняття буде різним для поліетнічної та моноетнічної держав, чи такої, в якій певний етнос переважає і є «сенсоутворюючим».

Як наслідок, виникає наступне питання: якщо державу вже утворено і етнос вже «зіграв» свою мобілізуючу роль у її творенні та консолідує у творенні нації, в чому його подальша функція і яке місце йому належить у суспільстві? І тут формується широке поле для гри смислами. Особливо багато списів «зламано» навколо терміну «націоналізм», оскільки перевага певного етносу, за логікою, полягає в основі змісту цієї політичної ідеології.

«Твердження про те, що націоналізм не зникає з утворенням національних держав, а лише набуває іншої форми, не можна трактувати так, що він має стати тепер державною ідеологією. Останнє було і завжди залишається небезпечним для свободи особи, народу, а можливо, й свідомого співтовариства і ніколи не буде визнане сумісним із вибором демократичного шляху розвитку держави. Завдання держави — приводити до спільного знаменника, узгоджувати групові інтереси, домагатися компромісів і сіяти злагоду. А цій ролі навряд чи відповідатиме наявність будь-якої державної ідеології, у тому числі й націоналізму. Державна ідеологія передбачає її обов'язковість, а отже, духовний, а можливо, й політичний тиск на громадян, що заперечує демократію, прокладає шлях до тоталітаризму» — впевнено стверджує та ж А. Колодій [2]. А Л. Нагорна з великим занепокоєнням наголошує: «доводиться, отже, констатувати, що кінець ХХ і початок ХХІ століття став часом повернення націоналізму на політичну арену, і сталося це саме тоді, коли ідеологічна перемога неолібералізму багатьом здавалася очевидною. Націоналізм проявив себе як ефективний мобілізаційний засіб і навіть як форма легітимації політичних режимів. Він з'явився на політичній авансцені з новим, «облагородженим» популізмом обличчям і з новими союзниками у вигляді релігійного фундаменталізму, лівого радикалізму, антиглобалізму. Як

ідеологія націоналізм вправно скористався реаліями глобалізованого світу, намагаючись зобразити себе захисником загроженої ідентичності під гаслами «нового локалізму» [1, с. 222].

Тобто, незважаючи на те, що терміни «нація» та «націоналізм» мають одне й те саме коріння, більшість науковців в Україні погоджується, що все ж таки «націоналізм» — це крайньоправа ідеологія, і її педалювання може бути небезпечним для стабільності, національної безпеки і реалізації прав людини.

Водночас нині певний сегмент учених в Україні, не говорячи вже про політиків, продовжує обстоювати позицію щодо браку «національних почуттів» у такому баченні, поєднує націоналізм з терміном «демократичний», ототожнюючи з національним відродженням (не до кінця зрозуміло чого — культури, держави, етнічності, єдності? — Авт.), протиставляючи його всьому «радянському, тоталітарному» (читай — крайньолівому. — Авт.)... Політиків у цьому контексті можна звинуватити у заангажованості, але науковців — навряд чи, оскільки більшість останніх не ставить перед собою мети маніпулювання масовою свідомістю, а швидше, висловлює свою свідому позицію.

Отже, очевидно, що окреслені факти свідчать про неузгодженість вихідних позицій щодо визначення терміна «нація» і відтак «націоналізм».

Спробу узгодити ці позиції здійснив видатний дослідник консервативного напрямку В. Липинський на початку ХХ століття, визначаючи, що націоналізм існує у двох формах — «державотворчій» (патріотизм), та «державоруйнуючій» (шовінізм); перший вид націоналізму вчений визначає як «патріотизм», а точніше «територіальний патріотизм» — «любов до своєї землі, до всіх її мешканців, незалежно від їх етнічного походження», а другий у свою чергу як «шовінізм», визначаючи шовініста як «людину, яка порозуміється з чужинцем проти свого земляка» [5, с. 745—746]. Але водночас якщо наслідувати логіку, без сумніву, одного з найвидатніших українських вчених, можна твердити, наприклад, що, скажімо, «демократія» може бути «негативна» та «позитивна» і щось тому подібне. У даному разі певним чином «розхитується» змістовий обсяг цих понять. Звісна річ, що для свого часу дослідження нації та націоналізму В. Липинського були безперечним надбанням української науки і культури, але наше завдання, очевидно, пролонгувати дослідження цієї тематики вже у контексті сучасних умов існування української нації.

Проблема криється ще й у тому, що якби така термінологічна невизначеність була полем для ламання виключно наукових списів... На жаль, вона породжує ціннісні конфлікти на рівні суспільної думки, а це є ще небезпечніше, оскільки створює загрози стабільності країни, розпалює ксенофобські настрої, національну ненависть й ворожнечу, особливо, у випадку спекуляції деякими політиками на етнічному чинникові у процесі націотворення на тлі об'єктивної поліетнічності українського соціуму. Базувати будь-який сучасний «український проект» на симулякрах, що експлуатують знакові символи етнічності — означає не розуміти сутності викликів, які постають перед молодими державами в епоху глобалізації. Усе ж таки більшість серйозних науковців і аналітиків переконана, що за нових умов перед світовим співтовариством стоять завдання деполітизації етнічності і деетнізації політики; власне, і популярна на Заході модель мультикультуралізму базується на перенесенні ваги з етнічності на полі-культурність.

Висновки. Необережне «конструювання» політики націотворення в Україні, враховуючи її травматичний історичний досвід, може загрожувати територіальній цілісності у разі, коли йде процес штучного загострення певними політичними елітами регіональних відмінностей. Хотілося б наголосити, що небезпеку для те-

риторіальної цілісності держави створюють, однак, не самі по собі регіональні відмінності і не локальні самоідентифікації, а штучні спекуляції на цьому ґрунті. І в цьому контексті навряд чи можна погодитися з авторами фундаментальної праці «Українська політична нація: генеза, стан, перспективи» у тому, що нагальною проблемою для України є «подолання культурно-історичної різноманітності її регіонів, зокрема тих, які виявляються у геополітичних, етнокультурних і релігійних орієнтаціях» [6, с. 188].

Нівелювання регіональних особливостей не тільки нездійсненне в принципі (принаймні в межах життя кількох поколінь), а й нерациональне, бо усяке багатоманіття збагачує життєву палітру нації. Здорові політичні сили мають прагнути не до «подолання» різноманітності, а до цивілізованого розв'язання проблем, які на її ґрунті виникають, і цивілізованої ж таки протидії спробам політизації регіональних відмінностей. «Бо реальну загрозу розколу створюють не орієнтаційні неспівпадіння, а конфлікти інтересів і конкуренції націоналізмів, коли вони входять у стадію ворожості і «перемоги будь-якою ціною» [7, с. 278].

Водночас не хотілося б, щоб сказане було витлумачене в дусі нерозуміння чи відкидання значення етнічних чинників у житті сучасного українського соціуму. Йдеться лише про те, що оскільки етнокультурні конфлікти стали, за В. Кімлічкою, найбільш поширеним джерелом насильства у світі і «немає простих відповідей і чудодійних рецептів», щоб їх пом'якшити, саме на ґрунті захисту прав людини і громадянина належить зробити все для того, щоб долю етнічних і національних груп не вирішували націоналісти-ксенофоби, релігійні екстремісти чи військові диктатори [8, с. 15, 149]. В українському контексті це означає насамперед орієнтацію на таку стратегію націобудівництва, яка дасть у підсумку ефект мінімізації культурних розмежувань і появи політичної, поліетнічної нації громадян. Що в жодному разі не нівелює «сенсоутворюючої» функції українського етносу.

Отже, перспективним напрямом розвитку української спільноти є створення сконсолідованої поліетнічної та полікультурної нації співгромадян зі збереженням унікальності та неповторності кожної етнічної спільноти, де кожний міг би відчувати себе українцем незалежно від етнічного походження. Й українські вчені повинні відігравати у цьому процесі неостанню роль.

Література

1. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. П. Нагорна. — К.: Ін-т політичних і етнонац. досліджень ім. Ф.Кураса НАН України, 2011. — 269 с.
2. Колодій А. Нація як суб'єкт політики / А. Колодій. — Львів: Кальварія, 1997. — 55 с.
3. Юридична енциклопедія в 6 т. / Редкол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — Т. 4. — К.: Укр.енцикл., 2002. — 720 с.
4. Політологія / За наук. Ред. А. Колодій. — 2-е видання, перероб. і доп. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. — 664 с.
5. Липинський В. Націоналізм, патріотизм, шовінізм / Липинський В. // Мала енциклопедія етнології / Редкол. Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Либідь, 1997. — С. 745—746.
6. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В. С. Крисаченка. — К.: НІСД, 2004. — 632 с.
7. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст / А. П. Нагорна. — К.: Ін-т політичних і етнонац. досліджень ім. Ф.Кураса НАН України, 2008. — 405 с.
8. Кімлічка В. Лібералізм і права меншин / В. Кімлічка. — Харків: Центр освітніх ініціатив, 2001. — 176 с.

References

1. Nagorna, L. (2011). *Social and cultural identity: traps of values distinctions*. — Kyiv: I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (in Ukr.).
2. Kolodiy, A. (1997). *Nation as a subject of policy*. Lviv: Kalvariya (in Ukr.).
3. Shemshuchenko, Yu. et al. (Eds.). (2002). *Juridical encyclopedia*: in 6th volumes. Vol 4. Kyiv: Ukrayinskaya entsyklopediya (in Ukr.).
4. Kolodiy, A. (Ed.). (2003). *Political science*. (2d ed.). Kyiv: Elga, Nika-Tsenter (in Ukr.).
5. Lypynskyy V. Nationalism, patriotism, chauvinism. In Rymarenko Yu. et al. (Eds.). (1997). *Small encyclopedia of ethnic and state studies*. Kyiv: Lybid (in Ukr.).
6. Krysachenko, V. S. (Ed.). (2004). *Ukrainian political nation: genesis, status, prospects*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies (in Ukr.).
7. Nagorna, L. (2008). *Regional Identity: Ukrainian context*. Kyiv: I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (in Ukr.).
8. Kymlichka V. (2001). *Liberalism and rights of minorities*. Kharkiv: Tsentr osvitynih initsiv (in Ukr.).

УДК 159.9

Стежко Ю.Г.*,

кандидат педагогічних наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна. stezhko@mail.ru

НАЦІОНАЛЬНА АВТЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В НОВИХ РЕАЛІЯХ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ

Анотація. Досліджено чинники впливу на розбудову громадянського суспільства, обґрунтовано культуровідповідність ментальності українців, їхній налаштованості на консолідацію, служіння суспільним інтересам.

Ключові слова: ментальність, абстрактне громадянське суспільство, демократія.

Аннотация. Исследуются факторы влияния на построение гражданского общества, обосновывается культуросоответствие ментальности украинцев, их настрой на консолидацию, служение общественным интересам.

Ключевые слова: ментальность, гражданское общество, демократия.

Abstract. The article researches factors of influences on the civil society construction. Cultural conformity of mentality of Ukrainians, their readiness for consolidation and service to social interests are researched.

Key words: mentality, civil society, democracy.

Постановка проблеми. Нерозвинутість громадянського суспільства, відсутність зримі дієвості самоврядування стали серйозним викликом історичним перспективам демократії. Упадають в око розчарування, які зародились у суспільстві щодо перспектив демократичного розвитку стосунків громадян — держава на користь самоврядування. У пошуках пояснень цього феномену радше спорадично, ніж спираючись на реальні факти, пролунали закиди в бік ментальності українства, його «психологічної недержавності». З'явилися публікації, в яких, принагідно посилаючись на оцінки українства відомими мислителями минулого, прямо чи побіжно утверджується неспроможність українців до самоврядування, демократії в силу власних ментальних рис на кшталт «непогамованого індивідуалізму», фатальної приреченості на «самопригноблення», несумісних із вимогами громадянськості. Наразі актуалізувалася проблема переоцінки етнопсихологічних устано-

* Stezhko.Yu. G., Ph. D. in pedagogical sciences, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. stezhko@mail.ru